

Türk Birliği Yolunda Türk Dünyası Enerji İşbirliği
Turkic World Energy Cooperation on The Way of Turkic Unity

Mustafa İlbaş

Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Enerji Sistemleri Mühendisliği Bölümü

Prof. Dr., Gazi University, Department of Energy Systems Engineering

Türk Enerji Birliği Araştırma Merkezi (TEBAM) Başkanı

President of Turk Energy Union Research Center (TEURC). Ankara/Türkiye.

E-posta: ilbas@gazi.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6668-1484

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makale / Research Article

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran/ Yaz-Haziran

Geliş/Received: 22 Nisan/April 2023

Kabul/Accepted: 20 Haziran/June 2023

Yayın/Published: 30 Haziran/June 2023.

Atıf/Cite As

İlbaş, Mustafa. "Türk Birliği Yolunda Türk Dünyası Enerji İşbirliği". *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2023), 12/38, 43-51.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi ve intihal tespit edilmemiştir. /This paper was checked for plagiarism. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mustafa İlbaş)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Mustafa İlbaş % 100

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi>

e-mail to: demokrasiplatformudergisi@gmail.com

Publisher Serkan Yorganclar, Ankara-Türkiye.

Öz

Türk dünyası son yıllarda ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel ve küresel anlamda dikkat çekmektedir. Bu kapsamda 300 milyon nüfus, 1.35 trilyon Dolar milli gelir (Türkiye:806,8 Milyar), 580 milyar Dolar dış ticaret hacmi, 285 milyar Dolar yurt içi yatırım stoku, 38.3 milyar varil petrol rezervi, 26.6 trilyon m³ doğal gaz rezervi ile büyük bir potansiyele sahiptir. 5 üye ve 3 gözlemci üyeden oluşan Türk Devletleri Teşkilatı ise Türk birliğine giden yolda büyük umut vaat etmektedir. Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin eğitimden sağlığa, tarımdan turizme, savunmadan kültüre, sanayiden enerjiye her alanda işbirliği potansiyeli bulunmaktadır. Bunlar arasında enerji alanındaki iş birliklerini daha da çeşitlendirilerek derinleştirmeleri için çok önemli fırsatlar bulunmaktadır. Tüm Türk Cumhuriyetleri, bu fırsatları kendilerinin ve bölgelerinin ortak menfaatine olacak şekilde geliştirebilmek için yeterli irade ve kapasiteye de sahiptirler. Türk Devletleri Teşkilatı rehberliğinde ve yeni projelerin hayata geçirilmesiyle genişleyecek enerji işbirlikleri yeni alanlarda işbirliklerinin de yolunu açacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Enerji Potansiyeli, Enerji İşbirliği, Türk Birliği

Abstract

In recent years, the Turkic world has attracted regional and global attention in economic and political terms. In this context, it has a great potential with a population of 300 million, a national income of 1.35 trillion USD (Turkey: 806.8 billion), a foreign trade volume of 580 billion USD, a domestic investment stock of 285 billion USD, 38.3 billion barrels of oil reserves, 26.6 trillion m³ of natural gas reserves. The Organisation of Turkic States, consisting of 5 members and 3 observer members, promises great hope on the road to Turkic unity. Türkiye and other Turkic Republics have the potential to cooperate in every field from education to health, agriculture to tourism, defence to culture, industry to energy. Among these, there are very important opportunities to further diversify and deepen their cooperation in the field of energy. All Turkic Republics have sufficient will and capacity to develop these opportunities for the common benefit of themselves and their region. Energy cooperation, which will expand under the guidance of the Organisation of Turkic States and with the implementation of new projects, will pave the way for cooperation in new areas.

Keywords: Turkic World, Energy Potential, Energy Cooperation, Turkic Union

Giriş

Türk dünyası; 300 milyonluk nüfus, 1.35 trilyon Dolar milli gelir (Türkiye:806,8 Milyar), 580 milyar Dolar dış ticaret hacmi, 285 milyar Dolar yurt içi yatırım stoku, 38.3 milyar varil petrol rezervi, 26.6 trilyon m³ doğalgaz rezervi, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve değerli Madenler bakımından zengin bir coğrafya ve devletlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda 5 üye ve 3 gözlemci üyeden oluşan Türk Devletleri Teşkilatı Türk birliğine giden yolda büyük umut vaat etmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları tarihi bir adım atmış ve "TÜRK DÜNYASI 2040 VİZYONU" belirlemişlerdir. Bu kapsamda Ekonomik ve Sektörel İşbirliği başlığı altında ise Enerji başlığı ele alınmış ve üye devletlere güvenli, sürdürülebilir, rekabetçi ve uygun fiyatlı enerji sağlamak amacıyla politikaların koordinasyonu, enerji ticaretinin teşviki, yatırımlar, enerji ürünlerinin üretimine katılma, araştırma ve teknolojik işbirliği yoluyla üye devletler arasında enerji alanında stratejik ortaklık kurma, Avrupa ve küresel enerji güvenliğine katkıda bulunmanın yanı sıra üye devletlerin talebini karşılamak ve onlara alternatif güzergah sağlamak amacıyla bölgede BaküTiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum, Güney Gaz Koridoru ve bileşenleri TANAP ve TAP gibi stratejik enerji altyapı projeleri geliştirme, özellikle güneş, biyoenerji, rüzgar, nükleer gibi yenilenebilir enerji alanlarında ortak yatırımlar, bilgi, tecrübe ve uzmanlık alışverişi yoluyla enerji çeşitlendirmesi ve temiz/yeşil enerji için üye devletler arasında işbirliğini sağlama gibi hedefler belirlemişlerdir.

Vizyon belgesinde yer alan enerji konusunda bu özet çerçeveyi genişletmek ve ileri taşımak gerekliliği, özellikle Rusya-Ukrayna savaşıyla daha fazla kendini gösteren enerji krizleri ile daha iyi anlaşılmıştır. Bu çalışmada Türk Dünyası Enerji Potansiyeli değerlendirilerek bölgesel ve küresel etkileri ele alınacaktır.

1. Türk Dünyası Ekonomi ve Enerji Potansiyeli

Hazar ve Ortadoğu bölgesindeki enerji kaynakları bakımından zengin ülkelerle komşu olan Türkiye aynı zamanda büyük enerji tüketim merkezlerinden olan Avrupa ülkeleri ile de ekonomik ve ticari ilişkiler içerisinde ve tamda bu iki merkezin ortasında bulunmaktadır. Sahip olduğu bu konumun yanında üretim kapasitesi, imalat sanayii altyapısı ve rekabet gücü, Türkiye'nin bölgesinde kritik aktörlerden biri olmasını sağlamıştır.

Türk Devletleri Teşkilatı, beş daimi ve üç gözlemci üyesi ve 300 milyonluk nüfusuyla uluslararası platformlarda yerini almıştır. AB, Rusya, Çin ve ABD gibi küresel aktörlerin rekabet ettiği bir dönemde Türk devletleri iş birliğini ve ortak tarihsel kimliğini güçlendiriyor. Türkistan (Orta Asya)'nın enerji kaynaklarıyla Türkiye'nin imalat, teknoloji ve üretim gücü birleşiyor.

Asya'nın ekonomik gücünün artmaya devam ettiği bir süreçte birçok alanda entegrasyona önem veren Türk devletleri mevcut potansiyelden daha fazla yararlanmanın yollarını aramaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulmasıyla siyasi bağımsızlık ve hareket kabiliyeti artan Türk devletlerinin jeopolitik konumları da Rusya-Ukrayna savaşı, Avrupa ve dünyada yaşanan enerji krizi gibi olaylar nedeniyle giderek önem kazanmaktadır.

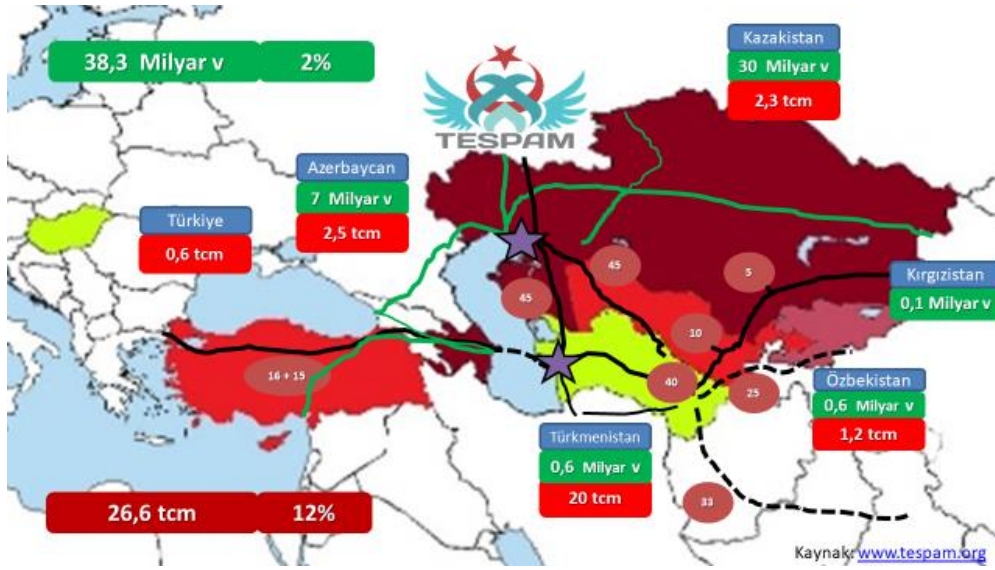
Üye ve gözlemci üye ülkelerden Macaristan ve Türkiye imalat sanayisi, Kırgızistan ve Özbekistan insan kaynağı potansiyeli, Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan enerji kaynak üretimleriyle bir bütünün parçalarını oluşturuyor. Enerji kaynaklarına sahip üyeler imalat sanayileri güçlü aktörlerin ihtiyaç duyduğu ürünleri dünya piyasasına sunuyor. Aynı şekilde imalat sanayii üretim güçleri yüksek olan üyeler, enerji kaynaklarına sahip aktörlerin ithal ettiği ürünleri üretiyor.

Türkiye, Doğu-Batı arasında önemli enerji tedarik ve üretim bölgelerinin geçiş güzergahında bulunmaktadır. Dünyada önemli enerji rezervlerinin bulunduğu Orta Asya farklı aktörlerin rekabet ettiği bir bölgedir. Bölge ülkeleri için Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulması küresel rekabet sebebiyle ortaya çıkan sorunların önüne geçebilir. Türk Cumhuriyetlerinin daha bağımsız hareket etmesine imkân sağlayacak girişim aynı zamanda Türkiye ile olan ilişkileri de yeni bir aşamaya taşımaya yardımcı olacaktır. Kazakistan ve Kırgızistan'da bulunan ortak Türk üniversiteleri önemli katkılar yapmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın ilanıyla birlikte mevcut potansiyel artarken Türk dünyası yeni ve küresel bir vizyonla dünya sahnesinde yerini yeniden tanımlıyor. Bu kapsamda enerji potansiyeli daha fazla öne çıkan Türk dünyasının, birbirleriyle entegre enerji iş birliği yeni somut ortak projeler ile gelişmelidir.

Genel olarak Türk Dünyası yıllık yaklaşık 600 Milyar kWh elektrik tüketimi, yaklaşık 30 trilyon m³ kanıtlanmış doğalgaz rezervi, 10 milyar ton (yaklaşık 70 milyar varil) petrol rezervi, 300 milyon nüfus ve 1,6 trilyon ABD Doları GSYİH ile önemli bir güç durumundadır.

Harita 2: Türk Devletleri Kanıtlanmış Petrol- Doğalgaz Rezervleri ve Mevcut - Planlanan Boru Hatları

Türk Devletleri Teşkilatı üyelerinin birbirleri arasındaki dış ticaret, yatırım ve projelerin istenilen düzeyde olmadığı görülmekle birlikte ortaya konulan siyasi irade gelecek yıllarda farklı alanlarda ilerlemenin olabileceğini göstermektedir. Türk Devletleri enerji alanında çalışmaları hızlandırmış, hem bakanlar hem de devlet başkanları düzeyinde geleceğe dair önemli kararlar almışlardır. Son yapılan Türkiye, Azerbaycan ve Türkmenistan arasında Türkmenistan doğal gazının Azerbaycan üzerinden Türkiye'ye ve Avrupa'ya ulaştırılması projesi hakkında yapılan üçlü mekanizma ve toplantıları bunun en somut örneğidir.

2. Türk Dünyası Enerji İş Birliği Sonuç ve Öneriler

Türk Devletlerinin birbirleriyle ilişkilerinin tarihsel, kültürel, diplomatik ve güvenlik gibi birçok boyutu olmakla birlikte en önemlilerinden biri de enerji olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada Türk Devletleri arasında mevcut ve potansiyel enerji iş birliği konuları ele alınacaktır. Ayrıca Türk Cumhuriyetleri arasındaki enerji alanındaki iş birliğinin daha da artırılabilmesi için potansiyel fırsatlar incelenerek önerilerde bulunulacaktır.

Türk Cumhuriyetleri arasındaki enerji alanındaki iş birliğinin hem ekonomik hemde stratejik düzeyde büyük bir önemi olduğu değerlendirilebilir. İkili ve TDT çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesinde enerji iş birliğinin iki şekilde katkısı olmaktadır. Birincisi enerjinin tüm ülkelerin ekonomi ve güvenlikleri için stratejik önemi, ikincisi ise Türk Cumhuriyetlerinin küresel ölçekte dikkat çekici düzeyde

sahip oldukları petrol ve doğalgaz kaynaklarıdır. Özellikle Hazar Denizi'ne kıyıdaş olan Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gerek petrol gerekse doğalgaz rezervleri bakımından dünya da ön sıralarda yer almaktadırlar. Özbekistan'da da aynı düzeyde olmasa da önemli miktarda petrol ve gaz rezervine sahiptir. Kırgızistan ise bölgenin önde gelen hidroelektrik potansiyeline sahip ülkelerinden birisi olarak dikkat çekmektedir. Başta güneş enerjisi olmak üzere Türk Dünyasının genelinde yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli de oldukça yüksektir.

Türk Devletlerinin enerji iş birliğini daha da geliştirebilmesine katkı yapacak önemli bir etkende Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetleri ile Avrupa'daki enerji piyasaları arasındaki konumu olarak söylenebilir. Türkiye, doğusu ve güneyindeki enerji üreticileri ile Avrupa pazarındaki enerji tüketicilerini bir araya getirebilecek bir enerji merkezi olma potansiyeline sahip bir ülke konumundadır. Son zamanlarda, özellikle ortaya çıkan enerji krizleri nedeniyle enerji merkezi olma konumu dikkat çekmektedir. Doğu-Batı enerji koridorundaki en önemli enerji merkezi olmasının yanı sıra aynı zamanda ihracata dayalı endüstriyel gelişme stratejisi nedeniyle diğer Türk Cumhuriyetlerinin enerji kaynaklarını ithal edebilecek güvenilir bir piyasa olarakta değerlendirilebilir. Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetleri ise Avrupa'nın ve Türkiye'nin enerji tedarigine katkı yapabilecek en güvenilir kaynaklar olarak görülmektedir.

Türkiye ile diğer Türk Cumhuriyetleri arasında enerji iş birliği için güçlü bir potansiyel bulunmaktadır. Bu potansiyelin geliştirilmesinin önündeki engeller Türk Devletleri Teşkilatı kapsamında güç birliği ile aşılabılır.

- Trans-Hazar Projesi (TCP): Türkmenistan'ın Türkiye ile Azerbaycan arasındaki boru hattı projelerine katılması ile yeni projeler geliştirilebilir. Çünkü Hazar Denizi'nin statüsüne ilişkin sorun bölge ülkelerinin anlaşmasıyla çözülmüştür ve TCP için yasal bir sorun kalmamıştır.

- Kazakistan'ın Türk dünyasındaki iş birliklerine aktif destek vermesi yeni projeler için ülkeleri cesaretlendirmektedir. Kazakistan yönetimi, bir yandan Türkiye'nin ülkesinde enerji alanında yatırım yapmasına imkan sağlarken diğer yandan Türkiye ile Azerbaycan arasındaki enerji iş birliğine olumlu bakıyor. Trans-Hazar projelerinde Kazakistan'da aktif rol alabilir.

- Kırgızistan'ın büyük su potansiyeli değerlendirilerek Orta Asya ülkeleriyle hidroelektrik alanında iş birliği yapması dikkat çekmektedir. Bu durum

Türkiye'nin Kırgızistan ve diğer Türk Cumhuriyetlerinde elektrik sektöründe yatırım ve iş birliği yapabileceği ciddi fırsatlar sunmaktadır.

- Türkiye ile diğer Türk Cumhuriyetleri arasında enerji iş birliğinin daha da geliştirilmesi ve ortaya çıkan yeni fırsatların değerlendirilebilmesi için bazı öneriler yapılabilir.

- Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk Cumhuriyetleri hidrokarbon kaynaklarını Türkiye üzerinden Avrupa enerji pazarına ulaştırılması için alternatif güzergahlar geliştirilebilir. Son günlerde gündeme gelen Türkiye'nin Doğalgaz Merkezi olması Türk Devletlerinin doğalgaz arzına katılımıyla anlam kazanacaktır.

- Ayrıca Hidrokarbon kaynakları ortak projeler ve iş birliği ile yerinde değerlendirilerek Avrupa'ya veya Diğer Asya ülkelerine elektrik ve/veya Hidrojen olarak iletilebilir.

- Bu projeler ile Kaynak ülkelerin cazip pazarlara ulaşması sağlanacak, Türkiye'nin de enerji güvenliğine ve enerji merkezi olma stratejisine katkı yapılacaktır.

- Bu projeler Avrupa için Rusya'ya alternatif bir enerji koridoru oluşturarak, bölgesel enerji jeopolitiği açısından daha da önemli aktörler haline geleceklerdir. Bu kapsamda, Azerbaycan'ın Kazakistan ve Türkmenistan ile enerji iş birliğini daha da geliştirmesi, bu ülkelerin de Türkiye ile Azerbaycan arasında kurulmuş olan enerji iş birliği mekanizmalarına katılmalarının sağlanması çok önemlidir.

- Türkiye'nin diğer Türk Cumhuriyetlerindeki enerji sektörlerine yatırımcı olarak da katılması çok önemli bir diğer husustur. Türkiye; Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'daki hidrokarbon sahalarına yatırım yapabileceği gibi başta Kırgızistan olmak üzere tüm Türk Cumhuriyetlerinde yenilenebilir enerji ve elektrik üretimi konularında da yatırımlar yapabilir.

- Bu şekilde hidrokarbon zengini olan ülkelerle Kırgızistan'ın Orta Asya'daki çevre sorunlarına dair daha etkili iş birliği yapabilmelerine de katkı sağlanmış olur.

- Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri enerji verimliliğinin artırılması, bölgesel elektrik ağlarının genişletilerek bölgesel enerji piyasalarının geliştirilmesi, enerji piyasalarının düzenlenmesi, iklim değişikliği politikalarının uyumlulaştırılması gibi konularda iş birlikleri yapabilirler.

- Türk Cumhuriyetleri arasındaki bölgesel enerji iş birliğinin daha da geliştirilebilmesini sağlayacak stratejik önemdeki projelere uygun kredi desteği sağlayabilecek bir yatırım bankasının kurulması da faydalı bir öneri olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetlerinin enerji alanındaki iş birliklerini daha da çeşitlendirilerek derinleştirmeleri için çok önemli fırsatlar bulunmaktadır. Tüm Türk Cumhuriyetleri, bu fırsatları kendilerinin ve bölgelerinin ortak menfaatine olacak şekilde geliştirebilmek için yeterli irade ve kapasiteye de sahiptirler. Türk Devletleri Teşkilatı rehberliğinde ve yeni projelerin hayata geçirilmesiyle genişleyecek enerji iş birlikleri yeni alanlarda iş birliklerinin de yolunu açacaktır.

Kaynakça

- Akyener, O. (2018). Türk İslam Dünyasında Enerji Birliği (V. Akyener (ed.); 1. baskı). TESPAM.
- BP. (2022). BP Dünya Enerji İstatistikleri 2022 (71. baskı). [Çevrimiçi] Londra: BP Dünya Enerji İstatistikleri. 1–60.
- İlbaş, M. (2014). Enerji-Politik Dünya ve Türkiye. Ankara: Berikan Yayınevi. ISBN: 978-975-267-949-8.
- İlbaş, M. (2022). 3. Oturum (Enerji), Türk Dünyasının 2040 Vizyonu Çalıştayı, 22-23 Ekim 2022, Türkistan, Kazakistan.
- Sultansoy, S. (2018). "Türk Dünyası Bilim ve Teknolojinin Neresinde", TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara. <http://ssultansoy.etu.edu.tr>
- TESPAM. (2019). TESPAM Dünya Enerji Görünümü 2100. TESPAM. <https://www.tespam.org/weo-2100/>
- TESPAM & ERI. (2021). I. Uluslararası Türk Enerji Birliği Kongresi Bildiri Kitabı. D. D. V. Sümer (Ed.), I. Uluslararası Türk Enerji Birliği Kongresi (1. baskı, s. 224).